

Volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc.



© 2012 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © Muzeul Național de Istorie al României, <http://www.comunismulinromania.ro>

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Spectrele lui Dej: incursiuni în biografia și regimul unui dictator / Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coord.), studiu introd. de Dennis Deletant. – Iași: Polirom, 2012

ISBN print: 978-973-46-3188-9
ISBN ePub: 978-973-46-3262-6
ISBN PDF: 978-973-46-3263-3

I. Bosomitu, Ștefan (coord.)
II. Burcea, Mihai (coord.)
III. Deletant, Dennis (pref.)

329.15(498) Gheorghiu-Dej, Gh.
929 Gheorghiu-Dej, Gh.

Printed in ROMANIA

Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea
(coordonatori)

Spectrele lui Dej

**Incursiuni în biografia
și regimul unui dictator**

Studiu introductiv de Dennis Deletant

POLIROM
2012

falsa impresie că fenomenul și-a pierdut în întregime aspectul fabricat. Explicația rezidă în succesul repuntat de propagandiștii partidului în privința înregimentării unei mari părți din populație în cadrul acestui proces. Sărbătorirea zilelor de naștere ale lui Gheorghiu-Dej trebuie privite așadar ca un mijloc complex de propagare a cultului său, întrucât ele au antrenat, de la sine, și alte canale de transmisie a cultului: presa, literatura, iconografia, dar și diferite practici, ca redenumirea unor obiective folosind numele liderului partidului sau decorarea sa cu noi distincții create special cu ocazia acestor momente. Comparând maniera în care au fost marcate zilele de naștere ale celorlalți lideri importanți ai partidului cu evenimentele organizate de ziua de naștere a lui Gheorghiu-Dej, putem concluziona că aceste momente s-au constituit în canal privilegiat, prin intermediul căruia cultul lui Dej a dobândit o dimensiune dusă la extrem. Faptul este însă specific doar acestor momente, întrucât nu se poate aduce în discuție o teorie a „bulgărelui de zăpadă”: zilele de naștere reprezintă într-adevăr un moment de vârf al cultului personalității lui Dej, însă odată consumat evenimentul, cultul său a revenit/coborât spre dimensiunea sa reală.

POSTERITATEA UNUI DICTATOR

Manuela Marin

Pe 20 martie 1965, *Scânteia* anunța pe prima pagină vestea încetării din viață a liderului Partidului Muncitoresc Român (PMR), Gheorghe Gheorghiu-Dej, precum și măsurile inițiate de conducerea superioară de partid pentru organizarea și desfășurarea funerariilor sale. În zilele premergătoare acestui eveniment, *Scânteia* a publicat scrisorile sau telegramele de condoleanțe adresate Comitetului Central (CC) al PMR. Acestea fuseseră trimise din partea diferitelor organizații locale de partid sau, după caz, de lideri ai Partidelor Comuniste din țările fostului bloc sovietic și din afara acestuia. Reportajele despre prezentarea condoleanțelor de către șefii misiunilor diplomatice din România, cele care prezentau desfășurarea adunărilor de doliu în întreaga țară și, nu în ultimul rând, aflul oamenilor simpli care aleseseră să aducă un ultim omagiu lui Gheorghiu-Dej s-au regăsit, de asemenea, în paginile ziarului oficial al partidului. La toate acestea s-au adăugat considerațiile elogioase pe marginea activității fostului lider al PMR, țesute din amintirile celor care l-au cunoscut în diferite etape ale vieții sale, dar și din discursurile conducătorilor partidului rostite cu prilejul înhumării sale. Toate aceste materiale publicate în *Scânteia* aveau ca numitor comun transmiterea unui sentiment de regret profund și unanim, provocat de pierderea nu doar a unui revoluționar de profesie, de biografia căruia se legau cele mai importante momente din evoluția politică a PCR înainte de anul 1948, dar și a unui mare lider politic, a cărui activitate ar fi reprezentat un punct de referință în transformarea socialistă a țării și în dezvoltarea partidului pe care l-a condus.

După aproximativ trei ani, în contextul reabilitării unor foști lideri ai partidului, în aprilie 1968, Nicolae Ceaușescu realiza, în cadrul adunării activului de partid din capitală, un rechizitoriu dur la adresa activității predecesorului său, acuzându-l nu doar de inițierea unor măsuri represive neîntemeiate împotriva adversarilor săi politici, dintre care cel mai important era Lucrețiu Pătrășcanu, dar și de încălcarea flagrantă a normelor de partid și a principiului legalității socialiste.

Din perspectiva subiectului studiului nostru, evaluarea modului în care imaginea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a perpetuat în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu, evoluția evenimentelor până în momentul aprilie 1968 este importantă din mai multe considerente. În primul rând, analiza schimbărilor politice interne este în măsură să elucideze posibilele motivații, respectiv să evalueze dimensiunile reale ale acțiunilor lui Ceaușescu îndreptate împotriva predecesorului său. În al doilea rând, în această perioadă au fost trasate și puse în aplicare principalele măsuri privind „eternizarea memoriei” lui Gheorghiu-Dej, stabilite imediat după moartea sa. Relevantă din punctul nostru de vedere este identificarea posibilelor rațiuni care au stat la baza aplicării selective a acestora. În

al treilea rând, modul în care Gheorghiu-Dej a fost comemorat înainte și după momentul aprilie 1968 ne permite, prin comparație, să evaluăm locul și rolul pe care propaganda oficială i l-a atribuit în cadrul istoriei oficiale a partidului, pe de o parte, iar pe de alta, să identificăm cum și în ce măsură elemente din biografia politică a fostului lider al PMR se vor regăsi ca parte a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu.

În acest sens, analiza noastră va viza trei obiective principale. Primul are în vedere schimbările politice din martie 1965 care au dus la alegerea lui Nicolae Ceaușescu ca prim-secretar al partidului și la modificarea structurii organelor superioare ale acestuia. Evident, nu atât episodul alegerii sau al schimbărilor organizaționale vor sta în atenția noastră, cât mai ales semnificația acestora în explicarea atitudinii lui Ceaușescu față de Gheorghiu-Dej și moștenirea sa. Al doilea obiectiv privește modul în care au fost aplicate măsurile privind „eternizarea memoriei” fostului lider al PMR și care a fost semnificația lor în perpetuarea *post mortem* a imaginii sale de conducător politic. Biografia politică a lui Gheorghiu-Dej va constitui ultimul punct al analizei noastre și va avea în vedere modul în care elementele sale s-au regăsit transfigurate în cultul personalității succesorului său la conducerea partidului. Pentru a conferi o mai mare claritate abordării noastre, vom analiza acest subiect dintr-o dublă perspectivă, corespunzătoare evoluției activității politice a fostului lider al partidului: perioada anterioară lunii august 1944, corespunzătoare implicării lui Gheorghiu-Dej în lupta directă împotriva vechiului regim, și cea anterioară acestui moment, interval care marchează ascensiunea sa politică în calitate de lider al partidului, care a ocupat temporar și anumite funcții de conducere în aparatul de stat.

Episodul succesiunii la conducerea partidului din martie 1965 este important din punctul de vedere al subiectului nostru din două perspective. Prima are în vedere natura raporturilor lui Nicolae Ceaușescu cu fostul lider al partidului, raporturi identificate în memorialistica foștilor membri ai conducerii superioare de partid ca fiind principala cauză a acțiunilor sale îndreptate împotriva lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În al doilea rând, noile reglementări privind reorganizarea și funcționarea procesului decizional în cadrul organelor superioare de partid și expunerea curentă și festivă a portretelor membrilor conducerii de partid este în măsură să ofere o explicație mai nuanțată diminuării prezenței simbolice a lui Gheorghiu-Dej în cadrul politico-istoric de după martie 1965.

O evaluare generală a biografiei politice a lui Nicolae Ceaușescu înainte de momentul martie 1965 pune în evidență o legătură strânsă între acesta și Gheorghiu-Dej. Astfel, o serie de mărturii memorialistice îl plasează pe viitorul lider al PCR în proximitatea grupului comunist din închisori condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej (la Doftana sau Caransebeș)¹. De asemenea, principalele etape ale ascensiunii politice a lui Ceaușescu au coincis cu principalele momente ale luptei pentru controlul asupra partidului dintre Gheorghiu-Dej și adversarii săi politici. În acest sens, el va deveni membru plin al CC al PMR la plenara din 26-27 mai 1952, când Vasile Luca și-a pierdut calitatea de membru de partid, fiind exclus, în consecință, și din celelalte poziții deținute în ierarhia de partid². Ulterior, Ceaușescu va fi, în mod constant, reales ca membru plin al CC al PMR până în anul

1. Vezi, de exemplu, Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 39-99; Lavinia Betea, *Alexandru Bărlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, 1999, pp. 185-186; Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se... Aburul halucinogen al cernelii. Memorii I*, Editura Curtea Veche, București, 2005, pp. 36-37.
2. Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994, p. 243.

1965³. După eliminarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, cu prilejul plenarei CC al PMR din 19 aprilie 1954, Ceaușescu va fi ales membru supleant în Biroul Politic și membru al Secretariatului PMR⁴. După plenara din 20 decembrie 1955, el va deveni membru plin al Biroului Politic al PMR⁵. Totodată, viitorul lider al PCR va sprijini poziția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în conflictele sale cu rivalii politici, transformându-se în principalul acuzator al grupurilor „fracționiste” și „antipartinice” Miron Constantinescu – Iosif Chișinevski (1957) sau al celui al ilegaliștilor condus de Constantin Doncea (1958)⁶.

O sinteză alcătuită de Secția Organizatorică în anul 1962 privind compoziția conducerii PMR îl plasează pe Ceaușescu într-o poziție secundară în ierarhia secretariatului, după Gheorghe Gheorghiu-Dej⁷. Acești doi lideri (Nicolae Ceaușescu și Gheorghiu-Dej) și János Fazekas au rămas constant membri ai acestui organism în perioada 1955-1961⁸. De asemenea, Nicolae Ceaușescu va fi membru permanent al nucleului de conducere din cadrul Biroului Politic, alături de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Alexandru Moghioroș, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici, Petre Borilă și Ion Gheorghe Maurer⁹.

În cadrul Secretariatului PMR în perioada 1954-1965, lui Nicolae Ceaușescu i-au fost repartizate sectoare de activitate concentrate, în general pe probleme organizatorice și de cadre. El s-a folosit de această poziționare strategică în cadrul conducerii de partid pentru a-și crea și consolida propria bază de putere¹⁰, dar și pentru a organiza epurarea acelor membri de partid care se opuneau politicilor promovate de Gheorghe Gheorghiu-Dej (1958)¹¹.

Fără a nega importanța factorului conjunctural, considerăm că alegerea lui Ceaușescu este în egală măsură și rezultatul poziționării sale în cadrul elitei comuniste de partid și al relației sale cu Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ținând cont de etapele ascensiunii lui Nicolae Ceaușescu în ierarhia de partid și de stat, menționate anterior, considerăm că el a fost pregătit pentru preluarea funcției supreme. Evident, a fost vorba despre o promovare

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), Fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 166/1944, ff. 6-7, 37, 54, 60, 73 și 75.
2. *Ibidem*, ff. 8, 79; ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 37/1954, f. 2.
3. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 166/1944, f. 10.
4. Pentru mai multe amănunte privind implicarea lui Nicolae Ceaușescu în lupta pentru putere din interiorul conducerii PMR, vezi volumele de documente semnate de Alina Tudor, Dan Cătănuș, *O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevski (1956-1961)*, Editura Elion, București, 2001; Alina Tudor, Dan Cătănuș, *Amurgul ilegaliștilor. Plenara PMR din 9-13 iunie 1958*, Editura Vremea, București, 2000; „Din dezbaterile la Plenara CC al PMR. Intervenții ale participanților în legătură cu Darea de seamă a delegației PMR la cel de al XXII-lea Congres al PCUS prezentată de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. Cuvântul tovarășului Nicolae Ceaușescu”, în *Scânteia*, 13 decembrie 1961, pp. 2-3.
5. Aceeași poziție de numărul doi în ierarhia de partid, asociată funcției sale de secretar în problemele organizatorice, este confirmată și în Dumitru Popescu, *Un lider comunist se destăinuie: Am fost și cioplitor de himere*, Editura Expres, București, 1994, p. 95.
6. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 166/1944, ff. 8, 10-12 și 14.
7. *Ibidem*, ff. 10-11 și 14.
8. Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2008, pp. 60-64.
9. Vladimir Tismăneanu, „Gheorghe Gheorghiu-Dej and the Romanian Workers' Party: From the De-Sovietization to the Emergence of National Communism”, în *Cold War International History Project*, Working Papers, nr. 37, pp. 27-30.

controlată și ghidată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care l-a ales ca succesor nu la finalul vieții sale, ci cu mult timp înainte, când i-a permis accesul la sectoare și la pârghii-cheie ale puterii din interiorul PMR. Ilustrative în acest sens sunt competențele extinse ale lui Nicolae Ceaușescu în domeniul organizatoric și al cadrelor, dobândite cu zece ani înaintea decesului lui Gheorghiu-Dej, ca de altfel și prezența sa constantă în principalele organisme de conducere ale partidului, ca secund al liderului PMR.

Legat de acest aspect, în mărturiile foștilor lideri comuniști (cum ar fi, de exemplu, Gheorghe Apostol, Paul Niculescu-Mizil, Alexandru Bârlădeanu sau Cornel Burtică¹) se menționează că, în ultima parte a vieții, Gheorghe Gheorghiu-Dej ar fi manifestat unele rezerve față de Nicolae Ceaușescu și de posibilitatea desemnării sale ca succesor al său. Interesant este faptul că toate aceste mărturii menționează aceleași probleme pe care liderul PMR le-ar fi imputat mai tânărului său colaborator, și anume forțarea ritmului colectivizării și setea nemăsurată de putere. O analiză riguroasă a acestor mărturii ridică serioase semne de întrebare privind veridicitatea lor. Aceasta deoarece nu putem să nu observăm o tendință de interpretare retroactivă a raporturilor dintre Ceaușescu și Gheorghiu-Dej, respectiv de disculpare majoră a acestuia din urmă pentru faptul că l-ar fi susținut și promovat pe tânărul Nicolae Ceaușescu în cursul carierei sale politice, neintuind consecințele negative ale opțiunii sale personale în ceea ce-l privește. De asemenea, acuzațiile privind utilizarea de către viitorul lider al PCR a unor metode violente pentru finalizarea transformării socialiste a agriculturii, într-un presupus dezacord cu politica partidului și indicațiile precise trasate de Gheorghiu-Dej, de cooptare benevolă, prin convingere a țărănilor, în organizarea gospodăriilor agricole colective, pot fi, de asemenea, considerate o încercare puțin convingătoare de a-l disculpa moral pe fostul conducător al PMR de inițierea abuzurilor săvârșite în cursul procesului colectivizării.

Evident, episodul nominalizării lui Gheorghe Apostol de însuși Gheorghiu-Dej ca succesor al său la conducerea partidului era de natură să justifice existența unor resentimente față de acesta din urmă din partea lui Nicolae Ceaușescu. Însă ponderea acestor resentimente în declanșarea atacului simbolic împotriva lui Gheorghiu-Dej, care a culminat cu discursul liderului PCR din aprilie 1968, a fost supraevaluată dacă avem în vedere o serie de fapte concrete legate de raporturile dintre cei doi și episodul alegerii noului conducător al partidului. În primul rând, nu doar că Nicolae Ceaușescu s-a menținut în nucleul cadrelor de conducere ale PMR, dar și-a păstrat și funcțiile deținute pe linie organizatorică și de cadre, care i-au asigurat locul secund în ierarhia de partid, în ciuda așa-ziselor rezerve exprimate de Gheorghiu-Dej. În al doilea rând, din mărturiile memorialistice ale unor personaje din conducerea PMR rezultă că, în realitate, membrii Biroului Politic care trebuiau să adopte decizia desemnării noului lider al partidului nu păreau convingși de calitățile de lider ale candidatului desemnat de Gheorghiu-Dej, varianta Nicolae Ceaușescu impunându-se ca fiind cea mai potrivită în acel moment².

1. Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri – mărturii despre stalinizarea României*, Editura Ioan Slavici, Arad, 1995, p. 272; Paul Niculescu Mizil, *O istorie trăită. Memorii*, vol. I, ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 398-401; Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej...*, ed. cit., pp. 176-178; Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, Editura Curtea Veche, București, 2001, pp. 91-93. Aceleași greșeli săvârșite de Nicolae Ceaușescu în domeniul colectivizării agriculturii și, în plus, caracterul său orgolios și revendicativ sunt menționate și în Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, pp. 170-181.

2. Vezi în acest sens, Manuela Marin, *op. cit.*, pp. 56-59.

Concluzionând cele menționate anterior, putem afirma că eventualele resentimente ale lui Ceaușescu față de desemnarea de către Gheorghiu-Dej a lui Gheorghe Apostol pentru funcția supremă din partid pot explica doar parțial estomparea treptată a figurii și activității fostului lider al PMR din discursul propagandistic oficial. În acest context, analizarea schimbărilor formale legate de organizarea și desfășurarea procesului decizional, preconizate de noul lider al partidului, este în măsură să evidențieze contextul politic al diminuării frecvenței contribuțiilor comemorative centrate pe persoana lui Gheorghiu-Dej.

Încă din primele luări de poziție, chiar înainte de nominalizarea și alegerea sa oficială în funcția de prim-secretar al partidului, Nicolae Ceaușescu se pronunța pentru aplicarea „cu sfințenie” a principiului „muncii colective în toate organele partidului”¹. Această preocupare de a asigura din punct de vedere formal egalitatea decizională în cadrul conducerii partidului se va regăsi în formulările documentelor oficiale ale acestuia, în noile reglementări privind cumulusul de funcții și (re)prezentarea publică a membrilor organelor de conducere ale PMR/PCR. Astfel, documentele de arhivă înregistrau alfabetic prezența membrilor conducerii de partid în ședințele diferitelor organisme. Același tratament egalitar, marcat prin nominalizare alfabetică, este aplicat și celor trei personaje care ocupau funcțiile de conducere supreme în aparatul de partid (prim-secretar/secretar general) și de stat (Consiliul de Miniștri și Consiliul de Stat)². De asemenea, preocuparea pentru a evidenția poziția de egalitate a membrilor conducerii de partid și de stat se observă și în modul de organizare a vizitelor de lucru, cel puțin până la sfârșitul anului 1968. În acest sens, Nicolae Ceaușescu era întotdeauna însoțit, pe parcursul deplasărilor sale oficiale în țară, de alți membri ai conducerii de partid și de stat. Toți aceștia se bucurau de aceeași primire călduroasă din partea localnicilor, iar lozincile scandate sau cele care erau scrise pe panourile de pe traseul delegației făceau referire la personajul colectiv al conducătorilor de partid și de stat. Totodată, indicațiile sau dialogul cu factorii de decizie locali îi implicau, în egală măsură, și pe ceilalți membri ai delegației oficiale venite de la București³.

Deși inițiată din considerente care priveau strategia lui Nicolae Ceaușescu de consolidare a puterii personale asupra partidului, măsura interzicerii cumulusului de funcții de conducere care necesitau desfășurarea unei activități permanente viza, prin preconizatul său rezultat, separarea puterilor pe linie de partid și de stat și conferirea unui statut de egalitate celor implicați în procesul decizional⁴.

Modul de (re)prezentare în spațiul public a noii conduceri de partid a vizat reafirmarea aceluiași principii de egalitate și colectivitate, care trebuiau să guverneze procesul decizional de la nivelul organelor de conducere. Măsurile privind pavoizarea și, legat de aceasta, cele care priveau afișarea portretelor conducătorilor de partid și de stat în cadrul clădirilor și cu prilejul manifestărilor de masă au fost convenite prin hotărârea Biroului Politic (BP) din aprilie 1965⁵ și expuse în cadrul plenarei CC al PMR din 14-15 aprilie 1965. Conform noilor reglementări, portretele membrilor Biroului Politic (ulterior reorganizat și redenumit ca Prezidiul Permanent) urmau să fie așezate în cadrul sălilor de

1. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 36/1965, f. 8.

2. *Ibidem*, dosar 99/1965, ff. 2-3; dosar 102/1965, ff. 2-3, dosar 103/1965, f. 4.

3. Manuela Marin, *op. cit.*, pp. 304-305.

4. *Congresul al IX-lea al PCR*, Editura Politică, București, 1965, p. 803.

5. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 103/1965, ff. 2-3.

festivități ale diferitelor instituții din cadrul sistemului de partid, de stat sau de învățământ, într-o ordine prestabilită începând cu prim-secretarul (ulterior, secretarul general), președintele Consiliului de Stat, președintele Consiliului de Miniștri, ceilalți membri ai BP (sau, mai târziu, Prezidiului Permanent) în ordine alfabetică. Acestor portrete trebuiau să li se adauge și cele ale clasicii marxism-leninismului, precum și cel al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În cadrul aceleiași plenare, Leonte Răutu sublinia că în cadrul BP s-a decis să nu se expună portretele individuale ale unuia sau altuia din membrii conducerii superioare de partid, concluzionând astfel semnificația acestor măsuri adoptate: „Considerăm că în modul acesta noi fixăm atribuțiile pe care le au tovarășii din conducerea partidului și subliniem, în același timp, principiul muncii colective de care se călăuzește partidul nostru și căreia BP îi acordă o importanță excepțională”¹. În cazul manifestărilor sau demonstrațiilor urmau să fie folosite portretele membrilor plini ai Comitetului Executiv (CEX) al CC al PCR, alături de însemnele oficiale ale partidului și statului român². Atât din observațiile făcute de Leonte Răutu în plenara menționată anterior, cât și din mărturiile lui Paul Niculescu-Mizil³ rezultă că problema afișării portretelor tuturor membrilor Prezidiului Permanent (PP) sau ai CEX era interpretată ca o garanție legală a respectării și, implicit, a reflectării funcționării principiului conducerii colective în cadrul partidului.

Ținând cont de evoluțiile menționate mai sus, diminuarea prezenței publice a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu referire la ziarul oficial al partidului *Scântea*, nu trebuie interpretată retroactiv în virtutea evenimentelor din aprilie 1968. Ea trebuie văzută în contextul mai larg al strategiei noului lider de a-și prezenta propria conducere ca pe un nou început, menit să asigure și să fie caracterizat, printre altele, de respectarea principiului conducerii colective la nivelul organismelor de conducere ale partidului. Respectarea acestui principiu era prezentată în materialele publicate de *Scântea* ca fiind o condiție esențială pentru prevenirea și combaterea arbitrarului decizional al conducătorului partidului. Astfel, luările de poziție ale lui Ceaușescu pe această temă, precum și reglementările care trebuiau să transmită în spațiul public imaginea unei conduceri colective erau menite să confirme și să exteriorizeze atașamentul formal al noii conduceri de partid față de principiul egalității în procesul decizional al partidului. De asemenea, așa cum menționa Nicolae Ceaușescu în discursul său din 7 mai 1966, „exagerarea meritelor unor militanți” și reducerea, din această cauză, a rolului maselor populare în „lupta pentru dezvoltarea socială” contrazicea doctrina marxist-leninistă, a cărei forță legitimatoare pentru regimul comunist român nu fusese diminuată de decesul lui Gheorghiu-Dej⁴. În aceste condiții, o accentuare prin intermediul mecanismului comemorativ a prezenței fostului conducător al partidului în discursul propagandistic al PCR ar fi pus sub semnul întrebării atașamentul noii sale conduceri față de principiul conducerii colective și rolul atribuit liderului în procesul dezvoltării istorice conform doctrinei marxist-leniniste. O altă explicație privind diminuarea prezenței publice a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej trebuie legată și de caracterul surselor analizate. Faptul că aspecte din biografia fostului lider al

1. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 54/1965, ff. 54-55.

2. *Ibidem*, dosar 103/1965, ff. 2-3.

3. Vezi în acest sens, Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunism național. Despre Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești, Moscova, 1969*, Editura Evenimentul Zilei, 2001, București, pp. 436-437.

4. „Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea PCR”, în Nicolae Ceaușescu, *Opere alese*, vol. I, Editura Politică, București, 1982, p. 147.

PMR, cum a fost, de exemplu, contribuția sa la mișcările greviste din ianuarie-februarie 1933, nu se regăsesc menționate în paginile *Scântei* este și rezultatul unor opțiuni editoriale. De cele mai multe ori, articolele de fond, care marcau comemorarea regulată, an de an, a unui anumit eveniment istoric, înregistrau doar semnificația sa politică din perspectiva obiectivelor concrete ale strategiei de legitimare a partidului. Astfel, acțiunile muncitorești de la începutul anului 1933 erau prezentate ca fiind unul dintre momentele care au definit istoria confruntării partidului cu vechiul regim, istorie menită să justifice poziția sa de conducere dobândită în contextul sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial. Totodată, grevele muncitorilor petroliști și ceferiști din 1933 erau incluse în galeria evenimentelor din istoria partidului, care, prin mesajul lor centrat pe afirmarea și susținerea idealului politic al acestuia, anticipau oportunitatea adoptării cu succes a unui curs socialist în evoluția țării¹.

Totuși, cu ocazia aniversării unui număr „rotund” de ani de la petrecerea respectivului eveniment, articolele publicate ofereau detalii privind desfășurarea propriu-zisă a evenimentelor, pe lângă menționarea semnificației politice a acestora². În acest fel, putem explica de ce, după moartea lui Gheorghiu-Dej, materialele publicate de *Scântea*, care semnalau în mod curent, de exemplu, evenimentele din ianuarie-februarie 1933, nu detaliau în mod expres contribuția acestuia, contribuție care s-a limitat, din motive obiective, doar la pregătirea acestor mișcări greviste. O situație similară am identificat-o, de altfel, și în articolele publicate pe acest subiect înainte de martie 1965³. Totodată, abordarea subiectului grevelor muncitorilor petroliști din anul 1933 făcea inadecvată și inoportună orice referire la persoana fostului lider al PMR, a cărui activitate era legată, așa cum am precizat anterior, de pregătirea manifestărilor de protest ale lucrătorilor din atelierele CFR⁴.

Modul în care au fost aplicate măsurile privind „eternizarea memoriei” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej este relevant pentru descifrarea intențiilor lui Nicolae Ceaușescu în ceea ce privește stabilirea locului și rolului predecesorului său în cadrul istoriei oficiale a partidului.

Aceste măsuri, adoptate în ședința comună a CC al PCR, Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale RPR din 22 martie 1965 și publicate în ziua următoare în ziarul *Scântea*⁵, includeau următoarele tipuri de acțiuni comemorative: editarea lucrărilor și a unei biografii a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ridicarea unor statui în orașele București și Cluj, așezarea bustului acestuia în incinta clădirii Comitetului Central al

1. Vezi, de exemplu, Paul Diaconescu, „Ceferiștii”, în *Scântea*, 16 februarie 1969, pp. 1, 5.

2. „Momente din pregătirea eroicelor lupte din februarie 1933”, în *Scântea*, 7 februarie 1963, p. 2; „30 de ani”, în *Scântea*, 15 februarie 1963, p. 1; Titus Popovici, „Verdictul istoriei”, în *Scântea*, 15 februarie 1963, p. 3.

3. Ioan Turcu, Traian Hubulescu, „O voință de fier clocotea în piepturile noastre...”, în *Scântea*, 16 februarie 1967, p. 2; „16 februarie – o aniversare glorioasă”, în *Scântea*, 16 februarie 1962, p. 1.

4. Ion Brutus, „Amintirile unui participant la luptele petroliștilor din 1933. O pagină glorioasă”, în *România Liberă*, 16 februarie 1967, p. 1; Ada Gregorian, Nicolae Popescu, „La aniversarea luptelor din 1933 ale muncitorilor petroliști din Valea Prahovei. O pagină eroică din istoria mișcării noastre muncitorești”, în *Scântea*, 1 februarie 1966, pp. 1-2.

5. „Hotărârea CC al PMR, a Consiliului de Stat și a Consiliului de Miniștri ale RPR pentru eternizarea memoriei tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej”, în *Scântea*, 23 martie 1965, p. 1.

PMR, a Marii Adunări Naționale, clubului CFR „Grivița Roșie” din orașul București și a Casei de Cultură din orașul Galați, așezarea unor plăci comemorative sau atribuirea numelui „Gheorghe Gheorghiu-Dej” unor instituții legate de activitatea fostului lider al PMR, unor obiective economice și culturale, emiterea unui timbru memorial cu efigia acestuia, organizarea în cadrul Muzeului de Istorie a Partidului din orașul București a unei săli memoriale, consacrată vieții și activității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, instituirea bursei republicane „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, care să fie acordată celor mai merituoși studenți etc.¹

Intervențiile lui Nicolae Ceaușescu din cadrul aceleiași ședințe comune a organismelor de stat și de partid din 22 martie 1965 au pus în evidență preocuparea sa pentru imprimarea unui caracter moderat organizării acțiunilor comemorative preconizate pentru Gheorghe Gheorghiu-Dej. Astfel, luând cuvântul în numele membrilor BP al PMR, care stabiliseră forma inițială a măsurilor preconizate pentru „eternizarea memoriei” fostului lider al PMR și care a fost supusă spre aprobare ședinței mai sus menționate, Nicolae Ceaușescu menționa următoarele: „Noi [Biroul Politic – n.n.] considerăm că dacă am face mai multe statui, aceasta n-ar fi folositor, ci ar dăuna...”, iar la propunerea formulată de Chivu Stoica de a se mai atribui numele Gheorghe Gheorghiu-Dej și altei întreprinderi care nu se găsea pe lista propunerilor și care fusese construită la sugestia acestuia, noul lider al partidului a refuzat, invocând în favoarea poziției sale criteriul reprezentativității unor astfel de acțiuni: „Dacă luăm toate fabricile, au fost ideile lui și a muncit pentru ele. Noi vrem să eternizăm memoria tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej așa cum trebuie”. De asemenea, Nicolae Ceaușescu, susținut în mod evident de Ion Gheorghe Maurer, a sprijinit varianta înhumării liderului PMR decedat și nu aceea a mumificării și așezării sale într-un mausoleu, care ar fi putut fi transformat într-un loc de pelerinaj. Această opțiune, prezentată de cei doi lideri ca fiind poziția comună a BP, era justificată în cadrul ședinței prin faptul că „eternizarea memoriei” lui Gheorghiu-Dej trebuia să aibă în vedere evidențierea aspectelor general valabile, a rezultatelor excepționale ale contribuției sale în construcția socialismului în România. În acest sens, Ion Gheorghe Maurer menționa:

Este de nediscutat că ceva trebuie făcut pentru a înfățișa ceea ce Gheorghiu-Dej a fost și trebuie să continue să fie și să rămână în mintea și sufletele noastre. Dacă ne gândim la această treabă, apare cu totul nerațional că mumificarea aceasta să poată constitui exteriorizarea valorii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în ceea ce în fapt este vie, dinamică, activă. Nu putem face ca imaginea acestui cadavru să apară peste tot ceea ce a reprezentat ca trăire Gheorghiu-Dej.

Acesta adăuga că scopul măsurilor propuse ca semn de omagiu adus celui care a fost liderul PMR, Gheorghe Gheorghiu-Dej, era acela de a eterniza „ceea ce a fost viu și ce trebuie să rămână permanent din ceea ce a fost”. Concluzionând cele spuse de premierul român, Nicolae Ceaușescu adăuga în legătură cu același subiect al mumificării predecesorului său:

Am umbri dacă am proceda astfel pentru generații memoria tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, ne-ar spune că n-am ajuns la înțelegerea științifică a ceea ce trebuie să fie Gheorghiu-Dej [...]. Noi îl cunoaștem prin muncă și activitate; el a fost omul care împreună cu partidul, cu

1. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Cămară, dosar 37/1965, ff. 8-9.

clasa muncitoare, cu poporul am reușit să făurim ceea ce am făurit. Uite de ce credem că nici un alt exemplu din altă parte nu ne poate face să procedăm astfel. Acesta este singurul fel de a privi just, partinic¹.

Câteva luni mai târziu, în urma ședinței Secretariatului CC al PMR din 8 iunie 1965, au fost aprobate primele măsuri incluse în Hotărârea CC al PCR, Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale RPR privind „eternizarea memoriei” lui Gheorghiu-Dej. Astfel, s-a decis ca statuia fostului lider al partidului să fie amplasată în Piața Republicii din capitală și, în consecință, ca această piață, dar și Bulevardul „6 martie” să poarte denumirea „Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Pentru realizarea statuilor preconizate în „Hotărârea” menționată anterior, secretariatul a aprobat organizarea de către Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă a unui concurs public. Competiția era deschisă tuturor celor interesați, concurenților punându-li-se la dispoziție planurile locurilor de amplasare a statuilor, precum și mai multe tipuri de materiale documentare (masca mortuară, vizionarea de filme documentare, fotografii și documente de la Muzeul de Istorie a Partidului). Din componența juriului făceau parte membri ai aparatului local (Maxim Berghianu, Florian Dănilache, Rusu Clement, Cosma Ioan) și central (Emil Bodnăraș, Paul Niculescu-Mizil, Constanța Crăciun, Manea Mănescu) de partid și de stat, oameni de presă (George Ivașcu, Dumitru Popescu), artiști și scriitori (Demostene Botez), sculptori (Boris Caragea, Ion Jalea), arhitecți (Maicu Horea, Paiu Mircea) din București și Cluj².

Un an mai târziu, același Secretariat al CC al Partidului aproba organizarea Casei memoriale „Gheorghe Gheorghiu-Dej” în orașul natal al fostului lider de partid – Bârlad, fără ca acest punct să fi fost inclus pe lista măsurilor publicate în martie 1965 în legătură cu „eternizarea memoriei” fostului lider al PMR. În nota înaintată secretariatului, preconizată organizarea a casei memoriale includea o încăpăre care trebuia să reconstituie viața de familie a lui Gheorghiu-Dej (mobilier, fotografii de familie, obiecte personale). Celelalte două camere urmau să găzduiască o expoziție documentară dedicată activității acestuia din anii ilegalității partidului și după momentul 23 august 1944. În holul casei urma să fie așezat un bust al lui Gheorghiu-Dej, iar pe clădirea propriu-zisă se propusese așezarea unei plăci memoriale cu următorul text: „În această casă s-a născut la 8 noiembrie 1901 Gheorghe Gheorghiu-Dej, patriot înflăcărat, militant de seamă al mișcării muncitorești, care timp de aproape două decenii s-a aflat în fruntea PCR și a statului, în opera de construire a socialismului în România”. Atașat notei erau incluse o fotografie a casei părintești a fostului lider al PMR, precum și două planuri ale acesteia³.

Paul Niculescu-Mizil menționează însă că nici una dintre măsurile preconizate pentru „eternizarea memoriei” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej nu s-a materializat din cauza opoziției lui Nicolae Ceaușescu, care ar fi amânat mereu luarea unor decizii în acest sens⁴.

Cercetările noastre în arhiva fostului CC al PCR au evidențiat, așa cum am arătat mai sus, faptul că au existat decizii ale secretariatului, semnate chiar de Nicolae Ceaușescu, prin care se preconiza, cel puțin la nivelul deciziei politice, inițierea și organizarea punerii în aplicare a unora dintre măsurile care vizau „eternizarea memoriei” fostului lider al partidului.

1. *Ibidem*, ff. 5-7.

2. *Ibidem*, dosar 77/1965, ff. 2, 8-15.

3. *Ibidem*, dosar 99/1966, ff. 4, 52-56.

4. Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, vol. I, ed. a II-a, Editura Enciclopedică, 1997, p. 431.

În acest sens, pe 6 noiembrie 1966, cu prilejul împlinirii a 65 de ani de la nașterea fostului lider al PMR a fost inaugurată la Bârlad Casa memorială „Gheorghe Gheorghiu-Dej”¹. Aceasta se va regăsi și în lista obiectivelor memoriale naționale, alcătuită în 1973², existența sa prelungindu-se până după anul 1989, în cele din urmă fiind demolată³.

Deși în ședința Secretariatului CC al PCR din 18 septembrie 1967 s-a decis includerea printre obiectivele planului de activitate științifică și editorială al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR pentru perioada 1967-1970 a editării biografiei și lucrărilor lui Gheorghe Gheorghiu-Dej⁴, acest punct de pe lista măsurilor preconizate pentru „eternizarea memoriei” sale a rămas nematerializat. De asemenea, nu a fost realizată nici sala memorială consacrată vieții și activității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în cadrul Muzeului de Istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. Cu toate acestea, personajul politic Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a regăsit, alături de alți militanți ai partidului, pe panoul dedicat grevelor din ianuarie-februarie 1933 (sala a V-a), în materialul fotografic privind acțiunile organizate de partid după 23 august 1944 (sala a VII-a) și principalele evenimente care au marcat evoluția partidului după martie 1945, cum au fost conferința națională din octombrie 1945 și congresul din februarie 1948 (sala a IX-a)⁵. Hotărârea privind instituirea și acordarea bursei republicane, „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, în fapt o reluare a unei mai vechi decizii a Consiliului de Miniștri, datând din anul 1951, nu a fost pusă nici ea în aplicare⁶.

Cu toate că lansarea concursului privind realizarea statuilor lui Dej a devenit publică prin publicarea regulamentului său în cotidianul *Scânteia* din 1 iulie 1965, doar un singur bust al fostului prim-secretar al CC al PMR va fi amplasat la Casa de Cultură din Galați⁷.

Măsurile privind „eternizarea memoriei” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, stabilite în martie 1965 și aplicate ulterior, vizează emiterea unui timbru memorial, amplasarea unor plăci comemorative sau atribuirea numelui fostului lider al partidului unor obiective economice și culturale. Astfel, la un an de la decesul lui Gheorghiu-Dej era pusă în circulație o emisiune comemorativă de mărci poștale, formată dintr-o marcă în valoare de 55 de bani și o colită de 5 lei, având imprimat portretul acestuia. Plăcile comemorative au fost amplasate, așa cum preconiza hotărârea adoptată în martie 1965, pe clădirile legate de activitatea din ilegalitate a fostului prim-secretar al CC al PMR, și anume Atelierele CFR „Grivița Roșie” din București, Galați și Dej. O serie de obiective economice, cum ar fi Combinatul Siderurgic Galați, Hidrocentrala „16 februarie” de pe Argeș, Combinatul

1. ANIC, Fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație, dosar 41/1966, f. 2.
2. *Ibidem*, dosar 21/1973, f. 42.
3. Constantin Gherasim, „Casa memorială Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost demolată”, *Ziarul de Iași*, 29.07.2002, ediția online, http://www.ziaruldeiasi.ro/cms/site/z_is/news/casa_memoriala_gheorghe_gheorghiu_dej_a_fost_demolata_88817.html, accesat la 23 august 2008.
4. ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 130/1967, f. 2.
5. *Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, 1967, pagini nenumerate; *Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Editura Politică, București, 1969, pagini nenumerate; *Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, București, 1974, pagini nenumerate; ANIC, CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 12/1969, ff. 38-51.
6. Elisabeta Pleșa, „Eternizarea memoriei lui Gheorghiu-Dej”, în *Dosarele istoriei (Dezvăluiri din arhiva CNSAS. România sub Gheorghiu-Dej)*, An X, nr. 7, 2005, p. 38.
7. *Ibidem*.

chimico-metalurgic din Baia Mare, respectiv Institutul Politehnic din București, au primit numele fostului lider comunist. De asemenea, orașul Onești¹, respectiv piața și bulevardul din capitală localizate între Piața Victoriei și Parcul Herăstrău² vor păstra denumirea „Gheorghe Gheorghiu-Dej” până în anul 1990.

Din punctul de vedere al subiectului nostru, câteva observații sunt necesare în legătură cu aplicarea măsurilor privind „eternizarea memoriei” lui Gheorghiu-Dej. În primul rând, toate aceste inițiative au fost puse în aplicare înainte de aprilie 1968 și au rămas în vigoare până la prăbușirea regimului lui Nicolae Ceaușescu. În al doilea rând, dintre măsurile preconizate în martie 1965, nu s-au materializat cele referitoare la editarea lucrărilor și biografiei lui Gheorghiu-Dej, la crearea în cadrul Muzeului de Istorie a Partidului Comunist a unei săli speciale dedicate vieții și activității sale, la ridicarea unei statui a fostului lider al PMR București și la instituirea unei burse republicane care să-i poarte numele. Needitarea lucrărilor semnate de Gheorghiu-Dej ar putea fi explicată prin faptul că fuseseră publicate antum mai multe volume cu selecții din discursurile sale sub titlul *Articole și cuvântări*³. De asemenea, apariția acestora ar fi precedat sau ar fi coincis ca publicarea, începând cu anul 1968, a primelor volume dintr-o serie extrem de longevivă (*România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, redenumită începând cu anul 1970 *România pe drumul construcției societății socialiste multilateral dezvoltate*), care conținea selecții din discursurile rostite de Nicolae Ceaușescu cu diferite prilejuri. Mai mult, detașarea simbolică a noului lider al PCR de moștenirea „obsedantului deceniu” proclamată în aprilie 1968 ar putea constitui o altă explicație pentru nepublicarea postumă a lucrărilor lui Gheorghiu-Dej. Aceleași impedimente care au întârziat elaborarea și apariția până în 1989 a unei istorii a PCR pot fi invocate ca explicații și pentru nepublicarea biografiei fostului lider al PMR. O astfel de lucrare biografică ar fi trebuit, printre altele, să stabilească și să evalueze contribuția politică a lui Gheorghiu-Dej la dezvoltarea instituțională a partidului și la transformarea socialistă a țării, dar și să clarifice o serie de aspecte controversate din activitatea partidului din perioada interbelică și postbelică. Totodată, un astfel de volum ar fi reprezentat un permanent reper, care ar fi pus sub semnul întrebării veridicitatea reinterpretărilor recurente ale momentelor din istoria partidului care au caracterizat perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu. Așa cum am arătat mai sus, personajul politic Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a regăsit în discursul documentar al fotomontajelor din „Muzeul de Istorie a Partidului Comunist”, chiar dacă nu a fost creată o sală specială în acest sens. Propunerea privind instituirea unei burse republicane pentru „eternizarea memoriei” fostului lider al PMR relua, în fapt, o hotărâre de partid mai veche, datând din anul 1951⁴. Faptul că această măsură nu a fost aplicată nici după moartea lui Gheorghiu-Dej demonstrează lipsa constantă de interes din partea conducerii partidului față de un astfel de mijloc neproletar de comemorare. Ridicarea în

1. *Ibidem*. Vezi și „Adunări cu prilejul atribuirii numelui de Gheorghe Gheorghiu-Dej”, în *Scânteia*, 28 martie 1965, p. 3.
2. Dan Berindei, Sebastian Bonifaciu, *București. Ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1978, p. 180; Al. Ionescu, Constantin Kiriac, *București. Ghidul străzilor*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 47; „În legătură cu eternizarea memoriei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej”, în *Scânteia*, 20 iunie 1965, p. 3.
3. Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951; și *Articole și cuvântări* (iunie 1961 – decembrie 1962), Editura Politică, București, 1962.
4. Elisabeta Pleșa, art.cit., p. 38.

centrul Bucureștiului a unei statui a lui Gheorghiu-Dej ar fi constituit o manifestare a perpetuării *post mortem* a cultului personalității sale, o practică denunțată voalat de Nicolae Ceaușescu prin sintagma „exagerarea meritelor unor militanți” folosită în discursul său din mai 1966. În legătură cu acest aspect trebuie menționat faptul că, în ciuda exceselor asociate cultului personalității sale, nicio statuie a liderului PCR nu a fost amplasată în vreun spațiu public din România.

Ca o concluzie a considerațiilor noastre privind măsurile de „eternizare a memoriei” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, putem afirma că în majoritatea lor acestea au fost puse în aplicare chiar dacă cu un anumit grad de moderație. Iar această moderație a fost în primul rând rezultatul atașamentului formal și unanim exprimat de noua conducere a partidului față de poziția liderului ca *primus inter pares*¹ în cadrul acesteia. Astfel, locul și rolul pe care noul regim i le atribuia lui Gheorghiu-Dej erau acelea ale unui fost mare lider de partid, al cărui nume era legat de unul dintre evenimentele semnificative ale luptei istorice și ideologice a partidului împotriva vechiului regim din timpul perioadei interbelice și a cărui activitate politică a stat la baza dezvoltării instituționale a partidului și a transformării socialiste a țării. Pentru această excepțională contribuție a sa, fostul lider al partidului era onorat prin punerea în aplicare a măsurilor preconizate în acest sens în martie 1965. Chiar și în discursul său din aprilie 1968 din cadrul adunării activului de partid din capitală, Nicolae Ceaușescu recunoștea că „Gheorghiu-Dej are merite incontestabile, după cum a avut și serioase lipsuri și greșeli”. Faptul că noul lider al partidului limita greșelile predecesorului său la încălcarea normelor de partid, înțelegând prin aceasta mai ales inițierea unor măsuri represive neîntemeiate împotriva adversarilor săi politici², este edificator din punctul de vedere al subiectului nostru. În acest sens, aspectele represive ale regimului lui Gheorghiu-Dej erau interpretate de Ceaușescu ca fiind un episod nefecit, dar izolat din istoria partidului și care nu anula sau diminuea contribuția acestuia și a liderului său la dezvoltarea cu succes, pe coordonate socialiste, a țării.

Așa cum am precizat anterior, abordarea subiectului biografiei politice a lui Gheorghiu-Dej va include atât perioada anterioară momentului 23 august 1944 corespunzătoare activității sale ca revoluționar de profesie, cât și perioada de după această dată, care marchează ascensiunea sa politică în calitate de lider al partidului.

Fără a avea pretenția unei analize complexe a activității lui Gheorghiu-Dej din perioada ilegalității partidului sau a modului în care cultul personalității a valorificat acest subiect, ne vom limita la a identifica principalele episoade ale biografiei sale revoluționare, înregistrate de propaganda și istoriografia de partid. Din punctul de vedere al subiectului nostru este relevant modul în care aceste segmente date ale fostului lider al PMR au fost reinterpretate în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu și integrate în istoria „revoluționară” a acestuia.

Trei episoade au fost incluse ca părți distincte ale biografiei revoluționare a lui Gheorghiu-Dej: implicarea sa în acțiunile de pregătire a mișcărilor greviste de la începutul anului 1933 și evenimentele judiciare care au urmat; perioada detenției; respectiv evadarea de la Târgu-Jiu și participarea la evenimentele de la 23 august 1944.

1. Andrzej Korbonski, „Leadership Succession and Political Change in Eastern Europe”, în *Studies in Comparative Communism*, vol. IX, nr. 1-2, primăvara/vară, 1976, pp. 7-8.
2. „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea activului de partid din Capitală”, în *Scânteia*, 28 aprilie 1968, pp. 1, 3.

Materialele publicate înainte de martie 1965 și până la mijlocul anilor 1970 confirmă implicarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în pregătirea evenimentelor muncitorești din ianuarie-februarie 1933. Recomandat atât de entuziasmul său, cât mai ales de atașamentul profund față de cauza Partidului Comunist, Gheorghiu-Dej s-a numărat printre delegații care au participat la conferința pe țară a muncitorilor ceferiști din martie 1932 de la București. Cu acest prilej, datorită impresiei deosebite pe care a lăsat-o participanților la conferință și unora dintre membrii conducerii partidului, Gheorghiu-Dej a fost ales secretar al Comitetului Central de Acțiune al muncitorilor ceferiști. Sarcina atribuită acestui comitet de Partidul Comunist era aceea de a realiza unitatea organizațională a clasei muncitoare din sectorul CFR, ca unică soluție prin care revendicările sale puteau fi luate în considerare de conducerea de la acea dată a țării. În contextul accentuării crizei economice interne și a măsurilor represive inițiate de guvernul român împotriva muncitorilor care-și exprimau nemulțumirile față de deteriorarea situației lor economico-sociale, Partidul Comunist a decis inițierea unor mișcări greviste de amploare, care au culminat cu evenimentele din 11-14 februarie 1933 de la Atelierele CFR Grivița. În aceste condiții, autoritățile române au trecut la arestarea liderilor muncitorilor, inclusiv a membrilor Comitetului Central de Acțiune și apoi la înăbușirea în forță a revoltei de la Grivița¹. Pentru că recursul înaintat de avocații apărării a fost admis, procesul conducătorilor mișcărilor greviste de la începutul anului 1933 va fi rejudecat la Craiova în intervalul iunie-iulie 1934. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej, împreună cu ceilalți inculpați au transformat acțiunea judiciară îndreptată împotriva lor într-un rechizitoriu dur la adresa politicii guvernului român, denunțând nu doar măsurile sale economice, care ar fi afectat cu precădere interesele economice ale clasei muncitoare, cât mai ales caracterul represiv, injust al regimului burghezo-moșieresc. Părți din declarația primului lider al PMR, făcută în timpul procesului din iunie-iulie 1934, au fost incluse în conținutul materialelor publicate, până la începutul anilor 1970, pe marginea acestui subiect, pentru a sublinia curajul, determinarea și credința acestuia în victoria finală a cauzei generoase a clasei muncitoare și a ideologiei sale².

Analiza modului în care aceste evenimente incluse în biografia revoluționară a lui Gheorghiu-Dej s-au regăsit în materialele publicate după anul 1965 se bazează atât pe articolele apărute în presă, cât și pe volumele de studii referitoare la activitatea din perioada interbelică a Partidului Comunist. Astfel, articolele de presă publicate ulterior

1. Vezi Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933*, Editura pentru Literatură Politică, București, 1953, pp. 5-115; Gheorghe Stoica, „Conducător de tip nou”, în *Scânteia*, 21 martie 1965, p. 3; Alexandru Szatmari, „Nețărmită încredere în victoria clasei muncitoare”, în *Scânteia*, 21 martie 1965, p. 3; Vasile Băgu, Ovidiu Șandru, „35 de ani de la luptele muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie 1933. Comuniștii – sufletul viguros al acțiunii declanșate la Grivița”, în *Scânteia*, 16 februarie 1968, p. 5; *Partidul comunist în viața social-politică a României 1921-1944. Culegere de studii*, Editura Militară, București, 1971, pp. 78-88; 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Editura Politică, București, 1971, pp. 72-384.
2. Vezi, de exemplu, Chivu Stoica, *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști*, ed. cit., pp. 116-127; 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor*, ed. cit., pp. 389-489; „Procesul din 1933-1934 al conducătorilor luptelor ceferiștilor și petroliștilor din 1933”, în *Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lângă CC al PMR*, nr. 3/1964, pp. 3-22; Titus Popovici, „Verdictul istoriei”, în *Scânteia*, 15 februarie 1963, p. 3.

lunii martie 1965 fie nu fac întotdeauna referire la rolul pe care Gheorghiu-Dej l-a avut în cadrul evenimentelor din ianuarie-februarie 1933, fie se opresc numai asupra momentului alegerii sale în cadrul Comitetului Central de Acțiune în 1932. Această neregularitate în prezentarea rolului fostului lider al PMR în evenimentele de la începutul anului 1933, care se va menține până 1978, poate fi explicată prin specificul opțiunilor editoriale, aspect asupra căruia ne-am oprit în considerațiile noastre anterioare privind posibilele rațiuni care au stat la baza diminuării prezenței sale în mecanismul comemorativ al partidului după 1965¹. De asemenea, lipsa detaliilor privind activitatea revoluționar-organizatorică a lui Gheorghiu-Dej din 1933 poate fi parțial explicată prin caracterul general, de popularizare, specific contribuțiilor de presă. Aceasta în condițiile în care culegerile de studii privind istoria partidului au continuat, cel puțin până la începutul anilor 1970, să prezinte în detaliu contribuția fostului lider al PMR la organizarea grevelor muncitorești din 1933.

Aniversarea a 50 de ani de la „eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române” a fost transformată într-un nou prilej de manifestare a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, care a început să domine discursul propagandei de partid încă din ianuarie 1978. Astfel, articolul publicat în *Scânteia* nu menționează contribuția lui Gheorghiu-Dej la organizarea acestor evenimente. Din contră, se precizează că acest eveniment solemn avea loc la scurt timp după o altă aniversare, cea care marca „împlinirea a 50 de ani de strălucită activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care s-a afirmat din fragedă tinerețe ca un remarcabil luptător revoluționar, ca un strălucit militant pentru întărirea capacității de acțiune a clasei muncitoare, a unității și coeziunii rândurilor sale”². În discursul său rostit în cadrul adunării festive organizate cu acest prilej în capitală, Nicolae Ceaușescu a menționat numele lui Gheorghiu-Dej și a celorlalți lideri comuniști implicați în evenimentele din 1933, subliniind însă că aceștia au acționat la ordinele partidului, căruia, de altfel, trebuia să i se atribue și meritul de a le fi organizat³. Aceeași dinamică, observabilă din analiza conținutului articolelor de presă, este valabilă și pentru culegerile de studii despre istoria partidului în perioada interbelică.

1. Gheorghe Unc, „33 de ani de la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști”, în *România Liberă*, 16 februarie 1966, pp. 1, 5; Vasile Băgu, Ovidiu Șandru, art. cit., p. 5; „Februarie 1933. O pagină glorioasă din istoria mișcării noastre muncitorești”, în *Scânteia Tineretului*, 16 februarie 1970, p. 2; Silviu Achim, „Văltoarea luptelor revoluționare cuprinsese largi și diverse detașamente ale clasei muncitoare”, în *Scânteia*, 16 februarie 1978, p. 3; M.C. Stănescu, „Partidul Comunist, în fruntea bătăliei pentru apărarea intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor”, în *Scânteia Tineretului*, 15 februarie 1978, p. 1; M.C. Stănescu, „File din marea luptă a partidului și poporului împotriva fascismului, pentru cauza eliberării patriei. Clasa muncitoare – forța hotărâtă a luptei antifasciste. Dărzenie și combativitate. 40 de ani de la procesul conducătorilor luptelor muncitorești din 1933”, în *Scânteia*, 29 iunie 1974, p. 3; „Adunarea din Capitală consacrată eroicelor lupte ale clasei muncitoare din ianuarie-februarie 1933”, în *Scânteia*, 16 februarie 1978, p. 5.
2. „Adunarea festivă din capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române”, în *Scânteia*, 17 februarie 1983, p. 1.
3. Open Society Archives (HU-OSA), Fond 300: Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, Subfond 60: Romanian Unit, 1: Subject files, 1949-1992, box 612; „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă din capitală consacrată împlinirii a 50 de ani de la eroicele lupte revoluționare din 1933 ale muncitorimii române”, în *Scânteia*, 17 februarie 1983, p. 3.

Astfel, în timp ce volumele publicate în prima parte a anilor 1970 includ detalii privind contribuția lui Gheorghiu-Dej la derularea evenimentelor premergătoare grevelor din 1933⁴, cele apărute după anul 1978 reduc spațiul acordat acelor părți din istoria partidului care nu puteau fi legate, nici prin falsificarea lor grosolană, de biografia tânărului revoluționar Nicolae Ceaușescu⁵.

O transformare similară este identificabilă și în cazul materialelor publicate pe marginea procesului de la Craiova, după momentul înhumării lui Gheorghiu-Dej în martie 1965. Astfel, pe măsura intensificării cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, în special după 1978, versiunea oficială vehiculată în presă cu privire la procesul din 1934 este una care se concentrează pe implicarea liderului PCR, din partea unei organizații-paravan legale ale PCdR, Comitetul Național Antifascist (Român), în aducerea unor liste de adeziuni semnate de muncitori în sprijinul liderilor mișcărilor greviste judecați la Craiova. Pentru că acțiunea lui Ceaușescu a devenit elementul principal al materialelor publicate pe tema acțiunii judiciare din 1934, figurile celorlalte personaje implicate sunt estompate într-un anonim colectiv. Astfel, numele inculpaților, inclusiv cel al lui Gheorghiu-Dej, nu vor mai fi menționate, după cum nici detaliile referitoare la soarta lor nu-și vor mai găsi locul, după finalizarea procesului, în materialele publicate pe acest subiect⁶.

Un al doilea element al biografiei revoluționare a lui Gheorghiu-Dej este reprezentat de perioada detenției sale, ca urmare a condamnării în procesul de la București (iulie 1933) și, ulterior, în cel de la Craiova (iunie-iulie 1934). Deși materialele publicate pe această temă îl prezintă ca un martir al cauzei partidului, care ar fi suportat chinurile detenției în cele mai cunoscute închisori românești, o atenție specială este acordată perioadei pe care viitorul lider al PMR a petrecut-o la Doftana și Târgu-Jiu. Pentru că episodul detenției în lagărul de la Târgu-Jiu este legat, într-o mai mare măsură, de evenimentele de la 23 august 1944, în cele ce urmează ne vom opri doar asupra perioadei în care Gheorghiu-Dej și-a executat sentința la Doftana. În acest sens, vom identifica posibilele motivații care au stat la baza individualizării acestui episod în biografia revoluționară a primului lider al PMR și în ce măsură perspectiva propagandei oficiale asupra acestuia s-a modificat după momentul morții sale.

Doftana a fost singura închisoare a deținuților politici comuniști, transformată, după august 1944, în muzeu, și a ocupat un loc central în cadrul mitologiei/istoriei partidului. Doftana a fost locul unde au fost concentrați, după 1936, majoritatea deținuților politici

1. Vezi, de exemplu, *Partidul comunist în viața social-politică a României 1921-1944*, ed. cit, 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, ed. cit.
2. În acest sens, vezi Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă 1933-1944*, Editura Politică, București, 1982; Ion Spălățelu, *Izbânzi prin veacuri. Comuniștii – o istorie trăită*, Editura Scrisul Românesc, Craiova 1981; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcare muncitorească din România 1821-1948*, Editura Academiei RSR, București, 1981.
3. Vezi, în acest sens, Stelian Neagoe, Silviu Achim, „Moment memorabil al luptei poporului, condus de partid, pentru democrație și pace, pentru apărarea libertății și integrității patriei”, în *Scânteia*, 19 iunie 1983, p. 2; Emil Poenaru, „Sub steagul luptei revoluționare”, în *Luceafărul*, 24 mai 1986, p. 6; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, „Mărețe pagini de luptă în istoria clasei muncitoare a PCR”, în *Scânteia*, 11 februarie 1983, p. 4; Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. III.

comuniști și viitorii lor lideri. Totodată, această închisoare a devenit în perioada comunistă un simbol al represiunii vechiului regim și, în acest context, al rezistenței comuniștilor, fiind astfel transformată într-o adevărată „universitate de partid” și într-un câmp de luptă politică împotriva autorităților statului. Nu în ultimul rând, această închisoare a fost considerată în istoria partidului un loc al sacrificiului suprem al deținuților comuniști pentru idealul lor, în condițiile confruntării dure, de pe poziții inegale, cu reprezentanții vechiului regim, dar și ca urmare a cutremurului care a distrus Doftana din temelii (10 noiembrie 1940)¹. Toate acestea au fost suficiente motive pentru ca atât Gheorghiu-Dej, cât și Nicolae Ceaușescu să opteze pentru includerea și individualizarea perioadei de detenție la Doftana ca parte a biografiei lor revoluționare.

Compararea celor două volume dedicate muzeului de la Doftana, apărute la o distanță de 8 ani², este în măsură să evidențieze atât dimensiunea rolului pe care propaganda oficială de partid i l-a atribuit lui Gheorghiu-Dej, în contextul detenției sale aici, cât și momentul și modul în care acesta a fost îndepărtat din istoria partidului, în ce privește episodul Doftana.

În ediția volumului din 1960 intitulat *Muzeul Doftana*, Gheorghe Gheorghiu-Dej era prezentat ca liderul organizației deținuților comuniști de la Doftana. El a fost cel care a impulsionat, după aducerea sa aici, în mai 1937, munca de educare politică a cadrelor și care ar fi contribuit la stabilirea unei tactici unitare de luptă pentru menținerea și îmbunătățirea regimului politic în închisori pentru deținuții comuniști. Totodată, viitorul lider al PMR era prezentat în cadrul volumului în calitate de conducător al conferinței celulei de partid de la Doftana, organizată în februarie-martie 1938. Spre deosebire de Gheorghiu-Dej, citat la începutul volumului și a cărui poză era reprodusă de două ori, ceilalți militanți importanți închiși la Doftana, cu excepția lui Chivu Stoica, erau doar nominalizați: fără poză-portret, li se prezenta doar fișa de carceră, ca în cazul lui Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș³.

În lucrarea *Muzeul Doftana* publicată în 1968, militanții comuniști care s-au aflat în această închisoare sunt nominalizați în ordine alfabetică, iar pozele portret, reproduse în paginile volumului, au aceeași dimensiune⁴. Preocuparea pentru a sublinia statutul egal al tuturor liderilor de partid care au trecut pragul acestei închisori, preocupare determinată de atașamentul formal al noii conducerii a PCR la respectarea principiului conducerii colective în procesul decizional de partid, este evidentă și în tratamentul aplicat personajelor Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu în cadrul organizării exponatelor muzeului. Astfel, cei doi sunt citați o singură dată, fără a li se preciza funcția deținută⁵, numele lor sunt incluse în aceeași enumerare alfabetică a militanților comuniști care au trecut prin închisoarea de la Doftana, iar pozele lor se regăsesc și ele, o singură dată, în materialele fotografice ale muzeului⁶. Totodată, volumul marchează începutul reinterpretării istoriei

1. Vezi, în acest sens, *Doftana. Istoric și ghid*, Federația Națională a Fostilor Deținuți Politici Antifasciști, București, 1951; *Muzeul Doftana*, Editura Politică, București, 1960 (volumul nu are paginile numerotate și nici autor); Ion Ardeleanu, *Muzeul Doftana*, Editura Meridiane, București, 1968; Olimpiu Maticescu, *Doftana, simbol al eroismului revoluționar*, Editura Politică, București, 1979.
2. *Muzeul Doftana*, ed. cit.; Ion Ardeleanu, *op. cit.*
3. *Muzeul Doftana*, ed. cit.
4. Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 24, poza nr. 40.
5. *Ibidem*, pp. 16 și 27.
6. *Ibidem*, p. 24, poza nr. 40.

Doftanei prin diminuarea importanței contribuției lui Gheorghiu-Dej și sporirea corespunzătoare a celei a lui Ceaușescu la organizarea și desfășurarea vieții de partid din cadrul acestei închisori. Astfel, din narațiunea volumului lipsesc mențiunile legate de rolul pe care Gheorghiu-Dej l-a avut în organizarea și conducerea grevelor la începutul anului 1933 sau la întărirea organizatorică și politică a colectivului de militanți comuniști și a celulei de partid de la Doftana (de exemplu, nu mai este menționată conferința celulei de partid din februarie-martie 1938 condusă de el). Toate activitățile desfășurate la Doftana erau prezentate în volumul din 1968 ca fiind rezultatul unei munci colective: nu e vorba de nici un lider absolut, ci doar de mai mulți lideri, militanți comuniști nominalizați alfabetic¹.

Subiectul închisorii de la Doftana a revenit în atenția presei românești și a istoricilor de partid în cursul anilor 1970, în contextul marcării oficiale a unor evenimente legate de istoria interbelică a PCR, cum ar fi, de exemplu, obținerea regimului politic pentru „deținuții antifasciști” sau sărbătorirea unor date aniversare de la crearea acestei organizații. În legătură cu aceste contribuții, este important de menționat că singurul personaj nominalizat dintre foștii deținuți de la Doftana era Nicolae Ceaușescu. Până în 1978, referirile la persoana sa erau relativ modeste, reducându-se la același citat privind perioada detenției sale și sprijinul pe care deținuții de la Doftana l-ar fi primit din partea locuitorilor din Câmpina². După această dată și în legătură directă cu intensificarea cultului personalității liderului PCR, aprecierile elogioase privind comportamentul său în condițiile grele ale detenției s-au intensificat și permanentizat. În fapt, ele relatau și îi atribuiau exclusiv lui Nicolae Ceaușescu, în calitatea sa de lider neoficial al comuniștilor închiși la Doftana, aceleași acțiuni care, înainte de 1965, erau invocate pentru a descrie activitatea lui Gheorghiu-Dej în perioada detenției sale aici, cum ar fi, de exemplu, inițierea și coordonarea acțiunii de (re)organizare a activității celulei de partid sau a învățământului politic și de cultură generală pentru comuniștii încarcerați la Doftana³.

Materialele publicate până la începutul anilor 1970 pe marginea evenimentelor premergătoare zilei de 23 august 1944 menționau contribuția lui Gheorghiu-Dej și a celulei de partid din lagărul de la Târgu-Jiu în organizarea forțelor Partidului Comunist pentru „răsturnarea dictaturii militaro-fasciste”. Astfel, în schimbul său de scrisori cu militanții comuniști aflați în libertate, primul lider al PMR ar fi indicat măsurile ce trebuiau luate pentru pregătirea întregului partid, nu doar a liderilor săi, în vederea acestei acțiuni. În același timp, el sublinia necesitatea respectării măsurilor de securitate și a conspirativității muncii, precum și oportunitatea creării unui sistem propriu al partidului care să-i ofere o bază informațională unitară pentru acțiunile sale. Un alt obiectiv al planului de

1. *Ibidem*, pp. 21-31.
2. Olimpiu Maticescu, „Neînfrânți în apărarea intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. Acum 38 de ani, PCR obținea o importantă victorie în lupta ilegală – regimul politic pentru deținuții antifasciști”, în *Scânteia*, 2 aprilie 1976, p. 3; V. Bărlădeanu, „O pagină de neînfrântă dăruire revoluționară din istoria partidului. 39 de ani de la cucerirea regimului politic pentru deținuții comuniști și antifasciști”, în *Scânteia*, 2 aprilie 1977, p. 4.
3. De exemplu, Olimpiu Maticescu, *Doftana, simbol...*, ed. cit., pp. 169-170, 177-178; Ion Ardeleanu, „O pagină glorioasă în tradițiile revoluționare”, în *România Literară*, 14 august 1986, p. 3; Marin Badea, „Doftana – un simbol al devotamentului comunist, pentru cauza libertății, independenței și demnității poporului român. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, neînfricat erou al luptei revoluționare”, în *Flacăra*, 15 august 1986, p. 3.

acțiune elaborat de Gheorghiu-Dej era legat de înlăturarea conducerii oficiale a partidului și a liderului său de la acea dată, Ștefan Foriș, acuzați, printre altele, de trădare și colaborare cu Siguranța antonesciană. Evadarea lui Gheorghiu-Dej și a altor militanți închiși în lagărul de la Târgu-Jiu ar fi asigurat partidului nu doar o nouă conducere, „sănătoasă” din punct de vedere politic, ci și un plan pentru „pregătirea insurecției armate din august 1944”¹.

O analiză a materialelor publicate înainte și după momentul martie 1965 evidențiază două modalități distincte de abordare a subiectului semnificației zilei de 23 august 1944 în istoria recentă a țării și implicit a contribuției lui Gheorghiu-Dej în acest sens. Astfel, articolele de presă care marcau anual sărbătorirea zilei naționale a României comuniste se concentrau pe relevarea importanței evenimentului de la 23 august 1944 din perspectiva succeselor dobândite de partid, condus de Gheorghiu-Dej sau de Nicolae Ceaușescu, în activitatea sa de transformare socialistă a țării². În acest context, detaliile privind pregătirea evenimentului de la 23 august apăreau preponderent cu prilejul aniversării unui număr „rotund” de ani³ sau în studiile și articolele publicate în reviste sau volume de specialitate⁴. Totodată, exprimarea publică a atașamentului noilor lideri ai partidului față de principiul conducerii colective este în măsură să explice, cel puțin până la începutul anilor 1970, opțiunea presei de partid și a istoriografiei oficiale pentru evidențierea rolului PCR în organizarea acțiunii politice de la 23 august 1944. Descrierile ca o entitate politică colectivă, dar dotată cu o conștiință revoluționară, Partidul Comunist din România și-ar fi asumat sarcina organizării și conducerii maselor populare în lupta împotriva „dictaturii militar-fasciste” și, ulterior, a consolidării controlului său deplin asupra puterii în România⁵.

1. Vasile Zaharescu, „Întărirea partidului și a legăturilor lui cu masele-factor hotărâtor în lupta pentru organizarea și înlăturarea insurecției armate din august 1944”, în *Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lângă CC al PMR*, nr. 4/1962, pp. 7-18; Mihail Roșianu, „Cum a fost organizată evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu-Jiu în august 1944”, în *Scânteia*, 18 august 1964, pp. 2-3; *Lecții în ajutorul celor care studiază istoria PMR*, Editura Politică, București, 1961, pp. 442-460; *Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, 1967, p. 68; *Partidul Comunist Român în viața social-politică a României*, p. 377; Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 122.
2. A se vedea, de exemplu, „Glorioasa sărbătoare”, în *Scânteia*, 22 august 1962, p. 1; „Marea noastră sărbătoare”, în *Scânteia*, 22 august 1963, p. 1; „Marea sărbătoare a României socialiste”, în *Scânteia*, 22 august 1965, pp. 1, 3.
3. De exemplu, Mihail Roșianu, „Cum a fost organizată evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu-Jiu în august 1944”, în *Scânteia*, 18 august 1964, pp. 2-3.
4. Vasile Zaharescu, „Întărirea partidului și a legăturilor lui cu masele – factor hotărâtor în lupta pentru organizarea și înlăturarea insurecției armate din august 1944”, în *Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lângă CC al PMR*, nr. 4/1962, pp. 7-18; *Partidul Comunist Român în viața social-politică a României*, p. 377.
5. *Probleme ale istoriei patriei, a PCR*, Secția de Propagandă a CC al PCR, 1981, pp. 343-346; *Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România. Ghid istoric*, București, 1974, p. 87; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească*, ed. cit., pp. 277-295; Gheorghe Zahăria, „Act al voinței întregului popor”, în *Scânteia*, 22 august 1967, pp. 1, 4; Eugen Bantea, „PCR – sufletul insurecției antifasciste”, în *Scânteia*, 22 august 1972, pp. 1, 6.

Plecând de la considerațiile noastre anterioare, putem afirma că în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu se constată o diminuare a locului și rolului lui Gheorghiu-Dej în cadrul istoriei oficiale a partidului. Această evoluție a fost influențată de câțiva factori. Primul privește atașamentul formal față de principiul conducerii colective, pe care noii lideri ai PCR au înțeles să-l exprime în mod public prin sublinierea contribuției lor comune la structurarea și funcționarea procesului decizional din cadrul organismelor de conducere a partidului. În acest context, o accentuare a meritelor lui Gheorghiu-Dej ar fi pus sub semnul întrebării acest punct al programului politic al noii conduceri de partid. Cel de-al doilea factor este legat de consecințele negative pe care dezvăluirile făcute în cadrul plenarei CC al PCR din aprilie 1968 le-au avut asupra imaginii fostului lider al PMR. Astfel, în condițiile în care Nicolae Ceaușescu încerca să-și definească viziunea asupra modului de conducere a partidului prezentând-o ca diferită calitativ de cea a predecesorului său, episodul denunțării abuzurilor „obsedantului deceniu” este în măsură să explice anonimizarea graduală a rolului lui Gheorghiu-Dej în istoria partidului. În al treilea rând, intensificarea cultului personalității liderului PCR și accentul pus în cadrul manifestărilor acestuia pe sublinierea caracterului „revoluționar” al biografiei sale a determinat o reinterpretare a istoriei partidului, care îi arunca în anonimat pe toți ceilalți lideri ai partidului din perioada interbelică, inclusiv pe Gheorghiu-Dej.

Ultima parte a analizei noastre se va concentra asupra biografiei politice a primului lider al PMR după august 1944. Fără a avea pretenția unei evaluări complete cu privire la modul în care această parte a activității politice a lui Gheorghiu-Dej s-a regăsit sau a fost valorificată în manifestările cultului personalității sale¹, vom încerca, pe marginea materialelor publicate la scurt timp după moartea sa, să evidențiem, pe de o parte, principalele constante tematice ale discursului omagial privind acest subiect, iar pe de altă, să evaluăm în ce măsură și cum au supraviețuit acestea mediatic în perioada guvernării lui Nicolae Ceaușescu.

Articolele publicate în *Scânteia* înaintea funeraliilor naționale din martie 1965 conțineau referiri elogioase cu privire la activitatea politică a lui Gheorghiu-Dej. Astfel, pentru toți cei care l-au cunoscut personal sau în calitatea sa oficială de lider al partidului, el a fost un „conducător de tip nou”, „înțelept”, întruchipând „exemplul minunat al unei vieți puse pe de-ntregul în slujba marilor idealuri ale partidului, ale clasei muncitoare și poporului”. Rezultatele excepționale ale implicării consecvente și depline a lui Gheorghiu-Dej în materializarea planului partidului de transformare pe coordonate socialiste a țării au recomandat includerea sa în „șirul lung de eroi pe care poporul îi venerază și-i va venera veșnic, a căror pildă devine și rămâne o componentă a patrimoniului spiritual al poporului”, în acest context, el devenind un „simbol al celor mai nobile trăsături ale poporului din care s-a născut și pe care l-a slujit cu devotament și eroism”².

Aceleași aprecieri superlative la adresa activității fostului lider al PMR au fost menționate și în discursurile rostite cu prilejul înhumării sale de membrii noii conduceri a partidului. Astfel, Gheorghiu-Dej a fost un „eminent conducător de partid și de stat”, care „și-a legat până la identificare întreaga activitate de tot ceea ce, prin strădania și

1. Vezi, în acest sens, Elis Neagoe-Pleșa, „Reflecția cultului personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în presă (1945-1965)”, în *Analele Universității „Dunărea de Jos”*, tom VI, 2007, pp. 147-179.
2. Gheorghe Stoica, art. cit., p. 3; Alexandru Szatmari, „Nestrămutată încredere în victoria clasei muncitoare”, în *Scânteia*, 21 martie 1965, p. 3; Titus Popovici, „Din durere, hotărâre”, în *Scânteia*, 22 martie 1965, p. 2.

geniul lor creator, au înfăptuit și desăvârșesc milioane de oameni ai muncii: orânduirea socialistă". Activitatea sa nu s-a limitat doar la domeniul politicii interne. Din contră, „întreaga politică externă a României socialiste poartă sigiliul voinței de pace, respectul deplin al independenței și demnității naționale” pe care „tovarășul Gheorghiu-Dej le-a susținut și promovat cu neobosită convingere și energie”¹. În discursul său rostit cu același prilej, Nicolae Ceaușescu recunoștea amprenta indubitabilă pe care contribuția predecesorului său a lăsat-o asupra devenirii socialiste a țării, poziția sa de „militant remarcabil al mișcării comuniste și muncitorești internaționale” și, nu în ultimul rând, calitatea sa de principal arhitect al noului curs de politică externă, inaugurat odată cu „Declarația din aprilie 1964”². Aceleași două teme mari, identificate anterior și axate pe evidențierea contribuției lui Gheorghiu-Dej la trasarea și implementarea cu succes a politicii interne și externe a partidului, sunt menționate și în cele două articole cu miză comemorativă publicate în 1966, la împlinirea unui an de la moartea sa, respectiv la aniversarea a 65 de ani de la nașterea sa, dar cu o anumită nuanță. Această nuanță ține de sublinierea faptului că Gheorghiu-Dej a fost liderul partidului și că rezultatele activității sale erau, în primul rând, consecința directă a aplicării politicii acestuia³. Această reinterpretare, în sensul diminuării rolului său în istoria recentă a partidului, poate fi considerată un rezultat al afirmării în spațiul public românesc a atașamentului noii conduceri față de principiul structurării pe baze colective a procesului decizional, aspect pe care l-am discutat deja. Cu toate că în aprilie 1968 Nicolae Ceaușescu nu a criticat contribuția predecesorului său la implementarea planurilor de transformare socialistă a țării, nici o referire pe această temă nu se va mai regăsi în continuare în paginile *Scânteii*. Diminuarea importanței perioadei conducerii lui Gheorghiu-Dej la istoria partidului va deveni evidentă odată cu începerea sărbătoririi, în anul 1975 și apoi, în mod constant, pe parcursul anilor 1980, a anilor scurși de la Congresul al IX-lea al PCR. Această sărbătorire a atribuit forumului partidului din 1965 o semnificație ctitorială, marcând în acest fel începutul unei noi etape în evoluția României socialiste, etapă care ar fi fost caracterizată prin schimbări radicale și realizări fără precedent în planul politicii interne. Mai mult, intensificarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu a contribuit la considerarea activității sale a fi unică sursă a tuturor acestor succese înregistrate în construcția socialistă națională. În aceste condiții, *Scânteia* a publicat materiale care făceau referire la perioada anterioară anului 1965. Acestea prezentau doar cifre și statistici care descriau începutul dezvoltării socialiste a țării și care, indirect, ofereau o bază de comparație menită să pună în evidență cursul ascendent fără precedent al dezvoltării României din perioada guvernării lui Nicolae Ceaușescu⁴.

Deși a continuat principalele direcții ale politicii externe creionate de predecesorul său, noul lider al partidului a ajuns, datorită condamnării intervenției trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia din august 1968, să se identifice și să personifice, atât pentru populația țării, cât și pentru mediul politic occidental, esența „Declarației din aprilie 1964”: afirmarea independenței politice a României și a PCR față de Uniunea

1. „Cuvântarea tovarășului I. Gheorghe Maurer”, în *Scânteia*, 25 martie 1965, p. 3.
2. „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu”, în *Scânteia*, 25 martie 1965, p. 3.
3. „Fiu credincios al partidului și poporului român”, în *Scânteia*, 19 martie 1966, pp. 1-2; „65 de ani de la nașterea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej”, în *Scânteia*, 8 noiembrie 1966, p. 2.
4. Manuela Marin, *op. cit.*, pp. 288-295, 332-333.

Sovietică prin apărarea dreptului fiecărui partid comunist de a-și elabora, alege sau schimba, conform priorităților naționale, formele și metodele construcției socialiste¹.

În concluzie, analiza noastră privind modul în care imaginea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a perpetuat în perioada conducerii lui Nicolae Ceaușescu s-a concentrat pe trei direcții distincte. Ele au vizat evoluțiile politice care au însoțit schimbarea de la vârful conducerii Partidului Comunist și care au definit un anumit context politic menit să justifice diminuarea prezenței lui Gheorghiu-Dej în mecanismul comemorativ-istoric al partidului. Modul în care au fost puse în aplicare măsurile privind „eternizarea memoriei” fostului lider al PMR, precum și subiectul biografiei sale politice înainte și după momentul 23 august 1944 au constituit celelalte două perspective ale analizei noastre. În acest context, estomparea treptată, până la dispariția publică, a personajului istoric Gheorghiu-Dej a fost influențată în primul rând de atașamentul exprimat public prin diverse mijloace a noilor lideri ai PCR față de principiul conducerii colective și al egalității decizionale în organele conducătoare ale partidului. Această situație făcea nepotrivită sau inadecvată orice accentuare a rolului liderului, fie el și decedat, în organizarea și desfășurarea activității partidului. În acest context, denunțarea parțială, în aprilie 1968, a abuzurilor săvârșite de Gheorghiu-Dej a justificat, de asemenea, o diminuare a prezenței sale în discursul propagandistic al partidului. Iregularitatea menționării contribuției fostului lider al PMR la organizarea luptei revoluționare împotriva vechiului regim poate fi explicată atât prin caracterul diferit al surselor avute în vedere (presă, volume de specialitate), cât mai ales prin apariția și dezvoltarea treptată, începând cu 1968, a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. Această evoluție a redus întreaga istorie interbelică și chiar postbelică a partidului la activitatea unui singur personaj politic: liderul său ales în martie 1965. Cu toate acestea, punerea în aplicare a măsurilor legate de „eternizarea memoriei” lui Gheorghiu-Dej și menținerea valabilității lor până la prăbușirea regimului comunist român în 1989 i-au păstrat acestuia un loc în galeria liderilor partidului, a căror activitate politică a intrat într-un con de umbră odată cu apariția și dezvoltarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu.

1. *Ibidem*, pp. 83-84, 502-575.